

УДК 94:327(7/8+410)

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-5\(11\)-604-613](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-5(11)-604-613)

Плюта Наталія Володимирівна кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії, Рівненський державний гуманітарний університет, вул. Степана Бандери, 12, м. Рівне, 33028, тел.: (097) 795-43-20, <https://orcid.org/0000-0003-1196-9717>

Мартинчук Інна Іванівна кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії, Рівненський державний гуманітарний університет, вул. Степана Бандери, 12, м. Рівне, 33028, тел.: (067) 958-79-87, <https://orcid.org/0000-0002-7295-4271>.

ВІЙНА ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ США: ПОЧАТОК ВІЙНИ. ПЕРШИЙ КОНТИНЕНТАЛЬНИЙ КОНГРЕС

Анотація. Процес завершення формування світової системи міжнародних відносин XVI-XVIII ст. у подоланні європоцентризму відбувся після виникнення США.

Перше десятиліття XXI ст. демонструє прагнення США та їх союзників до всебічної консолідації змін, що відбулися наприкінці XX – на початку XXI ст. Цими змінами стало встановлення американської однополярної моделі світу та глобальна геополітична експансія США за підтримки союзників. Роль Сполучених Штатів на світовій арені ще більше зросла після закінчення холодної війни та розпаду їх головного суперника – Радянського Союзу. Ця подія поклала край добіполярному світу та призвела до необхідності перегляду американської зовнішньої політики, яка була орієнтована насамперед на Радянський Союз і базувалася на системі «стримування».

Мимоволі виникає аналогія з покликанням Сполучених Штатів, які своїм вступом в обидві світові війни вирішально сприяли перемозі цивілізації. Американська революція вперше на етапі державотворення висунула принцип суверенітету нації замість суверенітету «монархів з ласки Божої», встановленого за абсолютизму. Добровольці з Європи тоді відіграли надзвичайно важливу роль у побудові американської армії. Німці зміцнили добровольчу армію Континентального конгресу свідомою дисципліною, французи прийшли на допомогу біля витоків дипломатії і очолили регулярний експедиційний корпус і ескадру, а шотландці запустили флот, поляки створили інженерну і кавалерійську.

Збройна боротьба з Англією вже на першому етапі революції тісно перепліталася з боротьбою проти внутрішньої реакції, з прихильниками британського панування — лоялістами. Коли останні перейшли до збройних виступів, Конгрес доручив 2 січня 1776 року нагляд за ними місцевим органам влади. Велику допомогу в цьому відношенні надали комітети безпеки. Вони брали участь у комплектуванні армії, провадили арешти підозрілих, активно боролися проти лоялістів. Революція розвивалася по висхідній, і її вершиною стало прийняття Конгресом Декларації незалежності.

Ключові слова: Сполучені Штати Америки, американська революція, Перший континентальний конгрес, Декларація незалежності.

Plyuta Nataliya Volodymyrivna Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of World History, Rivne State Humanitarian University, Stepana Bandera St., 12, Rivne, 33028, tel.: (097) 795-43-20, <https://orcid.org/0000-0003-1196-9717>

Martynchuk Inna Ivanivna Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of World History, Rivne State Humanitarian University, Stepana Bandera St., 12, Rivne, 33028, tel.: (067) 958-79-87, <https://orcid.org/0000-0002-7295-4271>.

AMERICAN REVOLUTIONARY WAR: THE BEGINNING OF THE WAR. FIRST CONTINENTAL CONGRESS

Abstract. The process of completing the formation of the world system of international relations of the XVI-XVIII centuries. in overcoming Eurocentrism took place after the emergence of the United States.

The first decade of the XXI century. demonstrates the desire of the United States and its allies to comprehensively consolidate the changes that took place at the end of the 20th and the beginning of the 21st centuries. These changes were the establishment of the American unipolar model of the world and the global geopolitical expansion of the United States with the support of allies. The role of the United States on the world stage grew even more after the end of the Cold War and the collapse of its main rival, the Soviet Union. This event put an end to the pre-bipolar world and led to the need to review the American foreign policy, which was primarily oriented towards the Soviet Union and based on the system of "deterrence".

Involuntarily, an analogy arises with the vocation of the United States, which by its entry into both world wars decisively contributed to the victory of civilization. The American Revolution, for the first time at the stage of state formation, put

forward the principle of the sovereignty of the nation instead of the sovereignty of "monarchs by the grace of God" established under absolutism. Volunteers from Europe then played an extremely important role in building the American army. The Germans strengthened the volunteer army of the Continental Congress with conscious discipline, the French came to the aid of the sources of diplomacy and led a regular expeditionary corps and a squadron, the Scots launched a fleet, the Poles created an engineering and cavalry corps.

Already at the first stage of the revolution, the armed struggle against England was closely intertwined with the struggle against internal reaction, with supporters of British rule - loyalists. When the latter turned to armed demonstrations, Congress entrusted the supervision of them to local authorities on January 2, 1776. The safety committees provided a great deal of help in this regard. They participated in the recruitment of the army, arrested suspects, and actively fought against the loyalists. The revolution developed upward, and its peak was the adoption of the Declaration of Independence by Congress.

Keywords: United States of America, American Revolution, First Continental Congress, Declaration of Independence.

Постановка проблеми. Перший Континентальний конгрес у Філадельфії зібрав 56 представників з 12 колоній, крім Джорджії. Конгрес засудив британську політику і висунув ідею самовизначення держави, але поки лише на основі прав «англійських громадян». Не розриваючи відносин з короною, Конгрес звернувся до американських колоній з проханням визнати їх статус і права.

Питання про наслідки гегемонії для Сполучених Штатів та їх союзників залишається недостатньо вивченим. Американська гегемонія поширюється на всі сфери: військову, економічну, політичну, культурну. Для країн Східної Європи стратегічне партнерство зі Сполученими Штатами є бажаною метою. У той же час сучасний світ швидко змінюється. З однополярного він переходить у багатополарний. Серед американської політичної та академічної еліти точаться дискусії щодо природи та перспектив американської гегемонії. Спираючись на теорію Дж. Модельського, деякі американські аналітики вважають, що Сполучені Штати будуть займати лідируючі позиції на світовій арені до середини XXI ст. Інакше через прискорення всіх тенденцій зростання, їх перекриття може виникнути ситуація, коли статус США як наддержави буде оскаржуватися іншими державами.

Яким би не був великий вплив Сполучених Штатів, Євразія зберігає своє геополітичне значення, і саме стан справ на цьому найбільшому континенті визначає політичне майбутнє Америки. Відповідно, питання про те, як Сполучені Штати повинні боротися зі складними відносинами між

євразійськими державами, і, перш за все, чи можуть вони запобігти появі панівної та антагоністичної євразійської держави на міжнародній арені, залишається центральним у здатності Америки здійснювати світове панування.

Це визначає головний теоретик американського лідерства З. Бжезінський. Зростаюче соціальне розшарування, що свідчить про великий розрив між багатими та бідними, а також зростаючі вимоги країн третього світу до повноцінної участі у світовій політиці та економіці, систематичне збагачення Сполучених Штатів за рахунок інших націй є факторами сьогодні. породжують багато питань і конфліктів, які є актуальними для обговорення. Сполучені Штати, як світовий лідер, у цьому сенсі перебувають під пильною увагою світової спільноти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі аспекти історії США, а також боротьба північноамериканських колоній за незалежність висвітлюються такими українськими ученими як, З. Бжезінський[5,6], Б. Тищик[13], О. Джужа[12], Т. Третьякова[12], В. Калиновський[12], О. Анатольєва[12].

Мета статті – розглянути та проаналізувати різнобічні аспекти початку війни за незалежність. Значення Першого континентального конгресу.

Виклад основного матеріалу. У 1765 році британський уряд ухвалив через парламент Закон про гербовий збір, згідно з яким усі комерційні та інші цивільні документи обкладалися гербовим збором. Одночасно було вирішено ввести в Америку 10 тис. британських військових, зобов'язавши американців надати їм житло, певну їжу та меблі для зручності солдатів. Закон про гербовий збір був відверто несправедливим щодо американців. Наприклад, щоб отримати права нотаріуса, в Англії потрібно було заплатити 2 фунти, а в Америці – 10. Крім того, це був перший закон про податки, призначений безпосередньо для Англії, тобто він був вигідний лише Англії. До цього податки використовувалися для розвитку торговельної інфраструктури та промисловості в Тринадцяти колоніях і були переважно зрозумілі населенню. Представники американців не брали участі в обговоренні доцільності введення податків [4].

Ситуацію погіршило введення податку на газети, що викликало невдоволення самих власників газет. Ці обставини викликали надзвичайне обурення, яке виражалось в мітингах і в періодичних виданнях (включаючи брошури юриста з Массачусетсу Джеймса Отіса «Права британських колоній» і губернатора колонії Род-Айленд і плантацій Провіденс Стівена, пов'язаного з представництвом). У Массачусетсі прозвучала знаменита фраза, приписувана Дж. Отісу, яка стала девізом боротьби: «Податки без представництва є тиранія», що стала коротшим гаслом «Ні – податки без представництва» [10].

Асамблея Virgin побачила в акті про марку явне бажання зменшити свободу Америки. Того ж 1765 року в Нью-Йорку відбувся так званий «Конгрес закону про гербову печатку», де зібралися депутати більшості колоній; він склав проект Декларації прав і невдоволення. Майже в усіх колоніях почали виникати організації, які називали себе «синами свободи». Вони спалили опудало та будинки важливих англійських чиновників.

Усі ці промови справили враження на англійський парламент, і в 1766 році Закон про гербовий збір був скасований. Проте британський парламент урочисто заявив про своє право продовжувати «видавати закони та постанови щодо всіх аспектів життя колоній». Ця заява, незважаючи на її декларативний характер, лише посилила обурення в Америці, якій, у свою чергу, додала енергії та сили реальна перемога у питанні гербового збору [9].

У 1767 р. Англія ввела мита на скло, свинець, папір, фарби і чай, що ввозилися в американські колонії; потім, коли законодавчий орган Нью-Йорка відмовився субсидувати британський гарнізон, британський парламент у відповідь відмовився затвердити будь-яку з резолюцій законодавчого органу Нью-Йорка, поки вони не підуть у відставку; водночас міністерство наказало губернаторам розпустити законодавчий орган, який буде протестувати проти британського уряду. Американці відповідали за агітацію за невикористання митних зборів – і дійсно, ці товари почали доставляти в британське казначейство не більше 16 000 фунтів стерлінгів доходу (при 15 000 фунтів мита), що в 2,5 рази менше, ніж очікувалося. Через це в 1770 р. були скасовані нові мита, але мито на чай було припинено як підтвердження права метрополії.

Перший континентальний конгрес проходив з 5 вересня по 26 жовтня 1774 р. Делегати від кожної колонії, крім Джорджії, зібралися в Карпентерс-Холі у Філадельфії, штат Пенсільванія. Вони обговорили поточну ситуацію з Великобританією, включаючи нестерпні дії, які британський парламент наклав на Бостон як покарання за Бостонське чаювання. Делегати зробили два основних кроки [3]:

1. Вони надіслали листа королю Георгу III, в якому пояснювали проблеми колоній і поводження з ними. Вони вимагали від короля припинити нестерпні дії, інакше бойкотуватимуть англійські товари. Однак король вирішив проігнорувати їх, і американці почали бойкот.

2. Вони склали план зустрічі в травні 1775 р., якщо англійці не виконають їхні вимоги.

До Першого Континентального конгресу увійшли Джон Адамс, Патрік Генрі та Джордж Вашингтон. Президентом Першого Конгресу був Пейтон Рендольф.

Конфлікт між Англією та її північноамериканськими колоніями зрештою привів до відкритого протистояння та війни.

Восени 1773 р. кораблі Ост-Індської компанії зайшли в порти Америки. Тим часом «комітети зв'язку», які координували антибританські демонстрації, фактично взяли владу в колоніях, змусивши агентів Ост-Індської компанії відмовитися від вантажу. Однак агенти Бостона категорично відмовилися виконувати вказівки комітету. Тоді Бостонський комітет вирішив заборонити розвантаження чаю, повідомивши про це британський уряд та комітети інших міст. Протягом 20 днів натовп у порту не давав розвантажувати кораблі. Зрештою, кілька чоловіків в індійському одязі сіли на корабель і кинули коробки з чаєм у море на очах у натовпу [2].

В Англії Бостонське чаювання розглядалося як оголошення війни. Парламент вирішив закрити порт, відшкодувати витрати Ост-Індської компанії і передати контроль над колонією Массачусетс, де був розташований Бостон, головнокомандувачу британських військ в Америці генералу Хейджу. Британські війська увійшли до Бостона. Британська окупація паралізувала економічне життя міста та колонії. Проте мешканці колонії вирішили йти до кінця. Законодавчий орган (Конвенція) штату Массачусетс прийняв ряд рішень: Хейджа було звільнено; був створений тимчасовий уряд замість губернатора, призначеного Лондоном; призначений скарбником, якому сплачувалися податки. Збори ухвалили скликати континентальний конгрес – збори представників колоній.

Почалося створення збройних загонів (ополчення), відбулися перші сутички з англійцями [7].

Наприкінці 1774 р. зібрався Перший Континентальний конгрес, який вирішив бойкотувати британські товари.

Другий Континентальний конгрес (1775 р.) в умовах фактичної війни взяв на себе функції центральної влади, з'ясував воєнний стан і вирішив організувати об'єднану армію колоній. Керівником армії став Джордж Вашингтон (1732-1799).

Джордж Вашингтон був багатим плантатором з Вірджинії, який неодноразово брав участь у військових діях проти індіанців і французів і заслужив репутацію полководця. В очах американців він був уособленням діяча, який міг наполегливо і безкомпромісно боротися за незалежність Батьківщини. Про це свідчив навіть його зовнішній вигляд: обличчя з різкими, рішучими рисами, могутня постать, самовпевненість. Той факт, що він був заможною людиною, також відіграв вирішальну роль у призначенні Вашингтона на посаду головнокомандувача, і більшість американців вважали, що лише багата людина може бути по-справжньому незалежним у своїх поглядах і діях [1].

Конгрес запропонував усім колоніям сформувати власні уряди. Першою це зробила Вірджинія. У червні 1776 р. вона проголосила Декларацію незалежності. Після Вірджинії інші колонії проголосили незалежність.

Ці події відбувалися на тлі бойових дій, що розгорталися. Британські війська прагнули ізолювати північні колонії від південних, де англійці зберігали міцні позиції. У 1776-1777 рр. армія Вашингтона зазнала значних труднощів із постачанням і зазнала поразки. За цих умов більшість членів Конгресу не наважувалися на остаточний розрив з Англією. Конгрес звернувся до Георга III з проханням про примирення і припинення війни. Замість відповіді король посилав до колоній нові війська.

Це поклато край коливанням Конгресу. Він обрав комісію, яка розробила проект Декларації незалежності. Її авторами були видатні американські політики Томас Джефферсон (1743-1826) і Джон Адамс (1735-1826) [8].

Томас Джефферсон походив із родини багатих плантаторів з Вірджинії. Здобув добру освіту. Працював юристом. У юності Джефферсон захоплювався політикою, філософією та ідеалами Просвітництва. У віці 26 років він був обраний до законодавчого органу Вірджинії. Політичною метою Джефферсона було досягнення незалежності британських колоній у Північній Америці та створення власної державності. Новоутворена держава має формуватися на основі верховенства народу і природної рівності людей. У 1775 році Джефферсон був обраний членом Континентального конгресу. 33-річний Джефферсон (наймолодший з депутатів) вніс пункт про скасування рабства в Декларацію незалежності, розроблену Конгресом. Однак цей пункт був вилучений спеціальною комісією під час редагування документа. Джефферсон зіграв значну роль у формуванні американської державності – був губернатором Вірджинії, держсекретарем США в першому уряді Вашингтона, віце-президентом і президентом США [11].

Населення Тринадцяти колоній було далеко не однорідним, але з початком революційних подій англомовні колоністи розділилися на прихильників незалежності («революціонери», «патріоти», «віги», «конгресмени», «конгресмени», «американців») та їхніх «лояльних» опонентів, «торі», «прихильники короля»). Деякі групи водночас заявляють про свій нейтралітет; квакери Пенсільванії стали однією з найвідоміших таких громад, а після революції вони підтримували зв'язки з метрополією. Основною основою лояльності були, насамперед, міцні зв'язки тієї чи іншої людини з метрополією. Більшість лоялістів були великими торговцями у великих портах, таких як Нью-Йорк, Бостон і Чарльстон, торговці хутром з Північного фронту або чиновники колоніальної адміністрації.

У деяких випадках лоялісти також могли мати родичів у метрополії чи інших колоніях Британської імперії. З іншого боку, за незалежність найчастіше виступали фермери, ковалі та дрібні торговці на передовій у штаті Нью-Йорк, внутрішніх районах Пенсільванії та Вірджинії, а також поселенці

уздовж Аппалачів. Рух також підтримали багато плантаторів у Вірджинії та Південній Кароліні. Світогляди прихильників і противників незалежності також часто розходилися. Лоялісти взагалі схилилися до консервативних поглядів і вважали повстання проти корони зрадою, а їхні супротивники, навпаки, прагнули всього нового. Лоялісти, можливо, також вважали революцію неминучою, але боялися, що вона може перерости в хаос, тиранію чи охлократію. Від початку революції лоялісти часто ставали жертвами насильства, наприклад, спалювання будинків чи мазання смолою та пір'ям. І «патріоти», і «лоялісти» були і бідними, і багатими [13].

Лідери обох сторін належали до освічених верств. Недавні іммігранти, які ще не прийняли революційних ідей, також могли приєднатися до лоялістів. Наприкінці війни в Тринадцяти колоніях залишилося від 450 000 до 500 000 вірних. При цьому близько 62 тис. противників незалежності втекли до Канади, близько 7 тис. – до Великобританії, до 9 тис. – до Флориди чи Британської Вест-Індії. Лоялісти, які тікали з Півдня, також забрали з собою кілька тисяч чорношкірих рабів.

Висновки. Збройна боротьба з Англією вже на першому етапі революції тісно перепліталася з боротьбою проти внутрішньої реакції, з прихильниками британського панування — лоялістами. Коли останні перейшли до збройних виступів, Конгрес доручив 2 січня 1776 року нагляд за ними місцевим органам влади. Велику допомогу в цьому відношенні надали комітети безпеки. Вони брали участь у комплектуванні армії, провадили арешти підозрілих, активно боролися проти лоялістів. Революція розвивалася по висхідній, і її вершиною стало прийняття Конгресом Декларації незалежності.

Хоч збройна боротьба проти Англії вже велася, буржуазія і плантатори, що стояли на чолі революції, довгий час не наважувалися на відкритий розрив державних зв'язків з метрополією. Тільки під тиском народних мас Другий континентальний конгрес проголосив незалежність колоній.

Література:

1. Андрианов Б.В. Роль ирригации в становлении древних государств // От доклассовых обществ к раннеклассовым. – М., 1987.
2. Арриги Д. Долгий двадцатый век. Деньги, власть и истоки нашего времени / Джованни Арриги. – Москва: Территория будущего, 2007. – 472 с
3. Белков П.Л. Социальная стратификация и средства управления в доклассовом и предклассовом обществе // Ранние формы социальной стратификации. – М., 1993.
4. Белова Г.А. Древняя Нубия: Становление государственной власти. – М., 1989.
5. Бжезінський. З. Велика шахівниця. Панування Америки і її геостратегічні імперативи. / Збігнєв Бжезінський.. – Москва: Міжнародні відносини, 1999. – 256 с.
6. Бжезінський. З. Стратегічне бачення: Америка і криза світової влади / Збігнєв Бжезінський.. – Львів: Літопис, 2012. – 315 с.
7. Бочаров В.В. Власть традиции. Управление. – М., 1992.

8. Бочаров В.В. Ранние формы политической организации в структуре колониального общества: На африканском материале // Ранние формы политической: от первобытности к государственности. – М., 1995.
9. Бэттлер А. Контуры мира в первой половине XXI века / Алекс Бэттлер. – 2002. – №1. – С. 73–80.
10. В Лондоне официант попытался «арестовать» Тони Блэра за вторжение в Ирак. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://world.lb.ua/news/2014/01/21/252544_londone_ofitsiant_popitalsya.html.
11. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / Иммануил Валлерстайн. – Санкт-Петербург: Университетская книга, 2001. – 416 с.
12. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник / О.М. Джужа, Т.А. Третьякова, В.С. Калиновський, О.І. Анатольєва та ін. – К.: НАВС, 2012.
13. Тищик Б.Й. Історія держави і права Сполучених Штатів Америки (XVIII ст. – 1918 р.): Тексти лекцій. – Л.: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2008. – 157 с.
14. Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього / за редакцією А. І. Кудряченка. – К. : Фенікс, 2009. – 541 с.
15. Шпигунський скандал: стосунки між США та Німеччиною зіпсовано надовго. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.euronews.com/2013/10/25/fall-outfrom-spy-scandal-set-to-sour-us-eu-relations-for-the-foreseeable-future>.

References:

1. Andrianov, B.V. (1987). *Rol' irrigacii v stanovlenii drevnih gosudarstv. Ot doklassovykh obshchestv k ranneklassovym [The role of irrigation in the formation of ancient states. From pre-class societies to early classes]*. [in Russian].
2. Arrigi, D. (2007). *Dolgij dvadcatyj vek. Den'gi, vlast' i istoki nashego vremeni [Long Twentieth Century. Money, power and the origins of our time]*. Moskva: Territorija budushhego [in Russian].
3. Belkov, P.L. (1993). *Social'naja stratifikacija i sredstva upravlenija v doklassovom i predklassovom obshchestve. Rannie formy social'noj stratifikacii [Social stratification and management tools in pre-class and pre-class society. Early forms of social stratification]*. M. [in Russian].
4. Belova, G.A. (1989). *Drevnjaja Nubija: Stanovlenie gosudarstvennoj vlasti [Ancient Nubia: The formation of state power]*. M. [in Russian].
5. Bzhezins'kij, Z. (1999). *Velika shahivnicja. Panuvannja Ameriki i її geostrategichni imperativi [Big chessboard. The dominance of America and its geostrategic imperatives]*. Moskva: Mizhnarodni vidnosini [in Russian].
6. Bzhezins'kij, Z. (2012). *Strategichne bachennja: Amerika i kriza svitovoї vladi [Strategic vision: America and the crisis of world power]*. L'viv: Litopis [in Ukrainian].
7. Bocharov, V.V. (1992). *Vlast' tradicii. Upravlenie [The power of tradition. Administration]*. M. [in Russian].
8. Bocharov, V.V. (1995). *Rannie formy politicheskoi organizacii v strukture kolonial'nogo obshchestva: Na afrikanskom materiale. Rannie formy politicheskoi: ot pervobytnosti k gosudarstvennosti [Early forms of political organization in the structure of colonial society: On African material. Early forms of politics: from primitiveness to statehood]*. – M. [in Russian].
9. Bjetler, A. (2002). *Kontury mira v pervoj polovine XXI veka [Contours of the world in the first half of the XXI century]*. 1, 73–80 [in Russian].
10. V Londone oficiant popytalsja «arestovat» Toni Bljera za vtorzhenie v Irak [In London, a waiter tried to "arrest" Tony Blair for invading Iraq]. *world.lb.ua* Retrieved from http://world.lb.ua/news/2014/01/21/252544_londone_ofitsiant_popitalsya.html [in Russian].

11. Vallerstajn, I. (2001). *Analiz mirovyh sistem i situacija v sovremennom mire [Analysis of world systems and the situation in the modern world]*. Sankt-Peterburg: Universitetskaja kniga [in Russian].
12. Dzhuzha, O.M. , Tret'jakova, T.A. , Kalinovs'kij, V.S. , Anatol'eva, O.I. (2012). *Istorija derzhavi i prava zarubizhnih kraïn [History of the state and the law of foreign countries]*. K.: NAVS [in Ukrainian].
13. Tishhik, B.J. (2008). *Istorija derzhavi i prava Spoluchениh Shtativ Ameriki (XVIII st. – 1918 r.) [History of the state and law of the United States of America (XVIII century - 1918)]*. L.: Vid. centr LNU im. I. Franka [in Ukrainian].
14. Kudrjachenko, A. I. (2009). *Ukraïna v Evropi: poshuki spil'nogo majbutn'ogo [Ukraine in Europe: the search for a common future]*. K. : Feniks [in Ukrainian].
15. Shpiguns'kij skandal: stosunki mizh SShA ta Nimechchinoju zipsovano nadovgo [The spy scandal: relations between the US and Germany have been damaged for a long time]. Retrieved from <http://ua.euronews.com/2013/10/25/fall-outfrom-spy-scandal-set-to-sour-us-eu-relationships-for-the-forseeable-future>.